

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

# De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

## Woorden van geest en leven



Zitten we met ons protestantse, ons gereformeerde geloof op een dood spoor? Is het geloof waarin we zijn opgevoed en onderwezen, en dat ons wordt gepreekt, iets dat ons h art niet raakt en aan bloedarmoede lijdt? En moeten we anders gaan geloven: minder Woord-geloof en meer belevings-geloof? Die richting wijst de evangelicale Anglicaan Alister McGrath. En de bevindelijk-gereformeerde hoogleraar Graafland valt hem bij. Vandaag kritische vragen over deze weg.

G.J. van Middelkoop ■

### In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i>	
Woorden van geest en leven	497
<i>Meditatief</i>	
God en zijn woord	500
<i>Wandelen met God</i>	
Volbracht	501
<i>Achtergronden</i>	
Delete O.T.?	503
<i>Kerkgeschiedenis</i>	
Heinrich Bullinger - bezielend prediker en oecumenicus	507
<i>Opvoeding en onderwijs</i>	
Scholen die zichzelf willen blijven	510
In gesprek met	
Alles bij God neerleggen	512
<i>En verder...</i>	
Uit de kerken	502
Persberichten	505, 513
Lied van de week	514
Meegelezen	516

### Beleving mo t

Op de lezersdag van Kontekstueel keek drs W. Dekker, studiesecretaris van de hervormde bond voor inwendige zending IZB naar de vraag: waarom stelt onze cultuur de beleving zo centraal? En moeten we ons in ons geloven daaraan aanpassen of moeten we dit juist ontmaskeren? Moet de beleving gaan overheersen in ons geloven vandaag? En hebben alleen die geloofsvormen toekomst die rekening houden met de behoefte aan ervaring van het goddelijke?

De filosoof Descartes nam het menselijk verstand als uitgangspunt voor alles. Sindsdien kennen veel mensen in West-Europa *geen onmiddellijke betrokkenheid meer met de werkelijkheid die hen omringt*. Met intuïtie en ervaringen kunnen we niet veel. We gaan met de werkelijkheid om op een verstandelijke manier waarin we alles rationeel analyseren. Als gevolg daarvan verschaalt ons bestaan. Wel willen sommige denkers, als Dilthey en



Heidegger, weer iets terugvinden van een primaire verbondenheid met de wereld waarin we leven. Je begint met het besef van een onmiddellijke eenheid van mens en wereld, pas daarna ga je nadenken over de dingen. Het beleven van het leven gaat niet alleen *voorop*, maar is ook *rijker* en *dieper* dan wat je in begrippen en analyses onder woorden brengt. Het is zelfs zo, dat denksystemen een belémmering kunnen vormen voor de echte beleving van de dingen.

## onze verbondenheid met de wereld weer beseffen

Door deze ontwikkeling leven we vandaag in een gespletenheid, een spagaat. Aan de ene kant wordt ons leven beheerst (overheerst?) door het rationele, in wetenschap, techniek en economie. Maar andere elementen in ons leven rebelleren daartegen. Is dit nu alles? We verlangen naar spanning die het leven de moeite waard maakt. Steeds sterker komt een diepe hunkering naar beleven naar voren. Beleving móét, maar hoe organiseren we die? Het blijkt nog niet zo eenvoudig te zijn om diepe belevingen terug te halen. Er wordt veel surrogaat bedacht en opgelegde dingen die beslist geen individuele vrijheid opleveren. We leven onder het juk van het 'gij zult genieten', maar dat brengt geen echt geluk. Eerder exploitatie en nieuwe commercie.

### Gevolgen voor de geloofsbeleving

Vanuit christelijk oogpunt ziet Dekker in het zoeken naar beleving iets van een legitiem verlangen. Namelijk naar een terugkeer van het bijbelse 'kennen', dat niet alleen maar rationeel is, maar altijd iets heeft van een *ontmoeting* en van *liefhebben*. Zo biedt de herontdekking van het beleven een goede invalspoort om bijbelse woorden weer te verstaan.

Maar in de praktijk zien we, dat de hele manier waarop we in de welvarende wereld van vandaag de dingen benaderen en ervaren, een blokkade vormt, waardoor de woorden van de bijbelse boodschap niet meer overkomen. En het lukt de kerken meestal niet hierop in te spelen. Ook in de RKK kunnen slechts weinigen achter de symbolen een echte werkelijkheid zien. Ook de kleine reformatorische kerken staan volgens Dekker evengoed op een afbrokkelend eiland, want de oude benaderingen spreken vandaag niet meer aan. Alleen die stromingen doen het goed die de diep verankerde behoefte aan gevoel aanspreken. Zo Driewerfman met zijn psychologische aanpak. Zo ook de evangelische stroming.

Geloof en kerk zijn veel meer verweven met de cultuur, dan we vaak waar willen hebben, meent Dekker. Zo is het Woord vroeger he-

maal verbonden met, ingegaan in de cultuur van toen en heeft daardoor een bepaalde vorm gekregen. Nu de cultuur zo anders is geworden, wringt dat met elkaar. Alleen het evangelicalisme lukt het, vormen te vinden die passen bij de manier waarop we vandaag de dingen zien en beleven.

### Niet van kleur verschieten

Maar toch wil Dekker het niet zoeken bij de evangelicale geloofsbeleving. Want al lijkt die de toekomst te hebben, *wat voor wáárheid vertegenwoordigt zij?* In de eerste eeuwen sprak een gnostieke vorm van geloven de cultuur sterk aan en had zij veel succes, maar ze stond op gespannen voet met wat de kerk leerde. Het is goed te kijken naar de vraag hoe je kunt aansluiten bij de manier waarop de mensen vandaag het leven en de wereld beleven, maar je moet ervoor waken van kleur te verschieten. Wat moet de kerk dan wel doen? Dekker noemt drie dingen:

In de eerste plaats moet ze duidelijk maken waar het eigenlijke probleem zit en werken aan een *herstel van onze verbondenheid met de wereld*. De dingen hebben hun geheim en in ons praten moet een grondtoon van verwondering te horen zijn. De bijbel schildert ons Gods handelen in de schepping en in de geschiedenis. Dáár moeten ook wij vandaag beginnen en niet bij Jezus en onze relatie met Hem. We moeten beginnen met een andere gelovige omgang met de wereld en met de dingen. Dan leren we verbanden zien tussen onze ervaringen van elke dag en het handelen van God. Dan gaan we op een andere manier kijken en de dingen duiden in het licht van wat God doet.

Vervolgens moeten we niet naadloos aansluiten bij wat surrogaat-belevingen zijn. Niet inspelen op de verlangens naar emotie. Dat is niet meer dan een oppervlaktelaag van iets wat dieper ligt, van een existentieel probleem. We moeten *Jezus zien als Heer van de wereld* en zijn Geest als *de Geest* zowel van *de schepping* als van *de vernieuwing*.

Tenslotte moeten we volstrekt serieus nemen, dat de cultuur vandaag ánders is en dat mensen zich daarin als mondig en zelfstandig beleven. In veel opzichten mogen we dánken voor onze huidige cultuur. Maar daarin *moet ons bestaan niet cirkelen om ons eigen ik*. We moeten niet zoeken naar ervaringen met God alsof Hij er voor mij alléén zou zijn. We worden geroepen tot verantwoordelijk en gehoorzaam optreden in zijn dienst, ook voor het twee-derde deel van de mensheid dat maar nauwelijks kan overleven. Daarin mogen wij deelnemen aan Christus' leven, in lijden en opstanding. Dat is niet saai, maar roept enorme belevingen op. We nemen dan de belevingscultuur serieus. We gaan ermee in gesprek, maar worden er niet horig aan.

## Een nieuw christendom?

Mc Grath wil meer aandacht voor een belevings-geloof, Graafland wil het Woord-geloof nog verder reduceren. Dekker protesteert: ten diepste is de waarheid hierbij in het geding. Is het werkelijk zo erg? Als we lezen wat de Amerikaanse hoogleraar *Philip Jenkins* schrijft in zijn boek *Het volgende christendom* (The Next Christendom, 2002), kon dat wel eens waar zijn. In Afrika, Zuid-Amerika en Azië zie je een stormachtige groei van kerken en religieuze bewegingen. Deze *Derde Kerk* gelooft anders dan de kerken in het Noorden. Veel meer traditioneel, orthodox en conservatief in de ethiek. Maar ook veel sterker gericht op het boven-natuurlijke, met een extatische geloofs-beleving, visioenen en profetieën en aandacht voor gebedsgenezing en duiveluitdrijving. Dat betekent een ingrijpende verandering binnen het christelijk geloof, die je tot de vraag kan brengen of dit nog wel christendom is. Dit evangelisch / charismatisch / pinkstergeloven ziet boven het gewone leven een boven-natuurlijk gebied, vanwaaruit boze geestelijke machten hun invloed laten gelden in het dagelijks leven van de mensen en dat leven zelfs onder hun beslag brengen. Maar het gelooft ook dat God direct ingrijpt in dat dagelijks leven, waardoor de boze machten effectief bestreden kunnen worden door de gelovigen. Zo bevrijdt Hij hen en lost Hij hun problemen op, geeft ook gezondheid en voorspoed. En genezing van geestelijke en lichamelijke kwalen door de onmiddellijke werking van de Hei-

kent gereformeerd, protestants geloven dan kille verstandelijkheid? Verzandt een geloven dat uitgaat van het Woord in een bloedeloos theoretiseren? In een voortreffelijk artikel in *Radix* schreef ds H. de Jong vorig jaar dat het wezenlijke van gereformeerd zijn altijd heeft gelegen in de voorrang van het goddelijke Woord op het menselijke geloofsantwoord. Daarom krijgt de uitleg en de toepassing van Gods Woord een centrale plaats in de kerkdienst. Daarom meer aandacht voor Schriftstudie op de bijbelkring dan het bidden in een gebedskring.. Daarom liever de psalmen met hun aandacht voor de breedte van het leven dan het evangelische lied met zijn vaak persoonlijke spits. Ook meer het verstand dan het gevoel? Ja maar dan wel *een verstandelijk spreken waarin wármte aanwezig is*. En zeker ook aandacht voor de Heilige Geest, maar dan niet zozeer de Geest van de bijzondere gaven, maar de Geest die graag in het verborgene werkt en er niet van houdt aan de weg te timmeren. En die een vroomheid bewerkt die tot uiting komt in een diepe beleving van het psalmengeloof. Dat heel persoonlijk is en sterke belevingen oproept. Dat komt ook steeds opnieuw naar voren in de Heidelbergse Catechismus, geen theorieboek van het geloven, maar een existentiële beschrijving van het werken van de Geest in het leven van de gelovige die door Christus gegrepen en door zijn Geest gedreven wordt. De Jong verwijst dan - en ik neem het rijtje maar even over - naar de antwoorden 1, 8, 21, 23, 24, 25, 31, 35, 47, 49, 51, 54, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 86, 103, 109, 115, 116, 123, 127.



## het 'volgende christendom' is wezenlijk anders

lige Geest. Bij deze beleving van de werkelijkheid hoort ook, dat zij het verwachten van directe geestelijke openbaringen naast of in plaats van de Bijbel. En wat je in de Bijbel leest, is een-op-een van toepassing op mij in mijn situatie hier en nu.

Dit geloof is zo anders dan het traditionele christendom, dat je moet spreken niet van een nieuwe vorm, maar van iets dat wézenlijk anders is, meent Jenkins. In de termen van de discussie rond McGrath zouden we kunnen zeggen: het is stellig een vorm van belevings-geloof, maar beslist niet van een Woord-geloof. Een 'ontmoeting met het heilige' die iets ánders is dan een omgaan met God die zich door de Schrift openbaart en waarin wij dé Heilige ontmoeten.

### Het Woord voorop

Als een belevingsgeloof dit gaat betekenen, moeten we ons er maar ver van houden. Bete-

De Geest werkt door het Woord. Woorden kunnen loos zijn. Maar ook gewone mensenwoorden kunnen veel uitwerken: contact leggen, moed geven, je uit vicieuze denkcirkels halen en weer perspectief laten zien. Woorden van God zijn nooit loos, maar werken altijd iets uit. Woorden riepen de schepping in het bestaan, met woorden riep Christus ook nieuw geestelijk leven wakker. *De woorden die Hij sprak waren geest en leven*. Velen die geboeid werden door zijn tekenen, verlieten Hem toen het aankwam op het hóren naar het woord dat hémels brood wilde geven. Met de twaalf discipelen willen wij Jezus volgen, niet om zijn opzienbarende daden, maar om zijn *woorden die eeuwig leven geven* (Johannes 6:48-69). Onze wereld vandaag kent een sterke devaluatie van het woord. Laten we vasthouden aan de bijbelse overtuiging, dat de woorden van God en van Christus niet leeg zijn. Ze hebben inhoud en werking, ze zijn een kracht tot behoud.

Het zijn ook niet zomaar woorden. Ze verwijzen naar geloofswerkelijkheden die pas echt realiteit zijn. Werkelijkheden die je niet volledig in woorden vat. Met grotere en diepere dimensies dan wij met ons verstand en met onze woorden kunnen uitdrukken. De werkelijkheid van God en zijn werken, die ons begrip en spreken te boven gaat en die ons hart aanspreken en in gloed zetten kan.

Drs G.J. van Middelkoop is eindredacteur van dit blad

# God en zijn woord



## Ik heb niet in het verborgene gesproken (Jesaja 45:19)

J. Slotman ■

*Een dichter - C. Buddingh' - sprak eens als volgt over God:*

*Over God denk ik  
maar zelden na.  
Straks, als we dood zijn  
zullen we 't wel merken.*

*Hoewel: hoogstwaarschijnlijk  
merken we niks.*

*Fini is 't kortstondige feest.  
We zijn er gewoon geweest*

*Ik hoop, dat wij allemaal huiveren bij het vernemen van deze geloofsbelijdenis van een godloos iemand.*

*Maar laten wij daarbij ons er wel goed van bewust zijn, dat deze dichter vertolkt, wat momenteel leeft in het hart van de overgrote meerderheid van de mensen in ons land.*

*Onze samenleving ademt steeds meer een godloze sfeer.*

*En wat zijn er een kerkmensen, ouderen en jongeren, die daardoor geïnfecteerd raken, die het ook met God eigenlijk niet meer zien zitten.*

*Zij zouden misschien met de dichteres Jacqueline van der Waals kunnen en willen zeggen:*

*Ik ben mijn zwakheid moe en mijn verdriet,  
mijn eerbied en mijn hoop en mijn genot,  
maar bovenal het zoeken naar mijn God!*

*Maar aan wie er min of meer zo aan toe mochten zijn, houd ik van diezelfde dichteres de volgende woorden voor en ik hoop dat zij ze haar na kunnen zeggen:*

*IK ben het zoeken moede - maar GOD niet.  
Hij ziet en kent mijn zonden en vergeeft  
ze zeventig maal zeven maal en meer.  
Hij wil, niet dat mijn ziele sterft, maar leeft.  
O, wonderbare goedheid van den Heer,  
Die naar zo moedeloos een ziel nog vraagt,  
Die alle dingen, en ook mij verdraagt.*

*Wat een rijkdom deze God te mogen kennen.  
Deze God, Die ik niet moet zoeken hier en in alle*

*hoeken, ook niet in alle hoeken van mijn hart, maar Die in Zijn woord, niet in het verborgene (Jesaja 45), tot ons zegt, dat Hij ons tot een God wil zijn. In Hem hebben wij, aanhoudend biddend om de hulp van de Heilige Geest, te geloven. Aan Hem mogen en moeten wij ons toevertrouwen. Wie dat doet, wie God op Zijn Woord gelooft, die komt niet bedrogen uit.*

*Luther zei terecht: "Al zou de duivel mij ook al in zijn muil hebben - als ik het Woord kan vastgrijpen, dan moet ik er weer uitkomen en blijven, waar het Woord blijft".*

*Buiten het Woord om wordt het met ons kennen van God niets. En geloven in, vertrouwen op God gaat dan evenmin.*

Ds J. Slotman is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Noord en woont in Heemse/Hardenberg



### Handboek 2004 Van de Gereformeerde Kerken in Nederland

€ 10,-

**Verkrijgbaar bij de boekhandel  
en de uitgever  
Bestellen kan ook via:  
[www.handboekgkv.nl](http://www.handboekgkv.nl)**

**Print Media BV, Bedum. Besteladres:  
Postbus 7, 9780 AA Bedum;  
tel. 050 - 3013636; e-mail:  
[handboek@scholma.nl](mailto:handboek@scholma.nl)**

# Volbracht



wandelen met God

**Het is volbracht! Dat zegt de Here Jezus, als Hij sterft aan het kruis.**

**Kun je je voorstellen dat iemand anders zoiets zegt? Wie zal aan het eind van z'n leven zeggen: M'n leven is klaar, af?**

**Helemaal als je nog jong bent. Een militair in Irak die dodelijk getroffen is. Hier iemand die verongelukt, weggerukt uit de bloei van z'n leven.**

**Hoe jong is de Here Jezus als Hij sterft? Midden dertig? Is zijn leven voltooid?**

J. Luiten ■

## Wreed

Hoe zullen de omstanders het ervaren hebben, mensen die Hem jarenlang hebben meegeemaakt? Hij is hun Here, hun Messias. Ze hadden al hun hoop op Hem gesteld, Hij zou Israël redden. Maar kijk nu: wat onrechtvaardig, wat een martelgang en zo sterft Hij. Is zijn levenstaak volbracht? 't Is veeleer wreed onderbroken, eigenlijk mislukt.

En wij, zeker vlak voor Goede Vrijdag, voel je niet mee met de Here Jezus? Wat heeft Hij daar voor mij moeten ondergaan?

Z'n lichaam beschadigd door geseling en doorrenkroon. Door ruwe soldaten vooruitgeduwd naar de executieplaats. Onbarmhartig aan het kruis gespijkerd en omhooggehesen. De uitputtingsslag tegen pijn, benauwdheid, wondkoorts. Het lichaam ontwricht en uitgedroogd. En dat ook God Hem nog verlaat, zodat Jezus uitroept: Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?

Als je je dat een beetje probeert in te denken. 't Is toch vreselijk dat Jezus zó moet sterven!

Is het dan *volbracht*, zijn leven, zijn levenstaak? Is het niet op een vreselijke manier geëindigd in de dood?

## Klaar

De apostel Johannes stond erbij. Hij heeft het gehoord en in zijn hart bewaard.

Tóen heeft hij het waarschijnlijk niet begrepen, ook *zijn* hoop was met Jezus' dood de bodem ingeslagen. Maar na Jezus' opstanding, grijpt hij hierop terug: Jezus is niet zomaar gestorven, Hij is niet maar doodgemarteld, nee, Hij heeft gesproken op het laatst, van een afgerond resultaat: zijn leven, zijn werk is *klaar*. Het is volbracht!

Wat is dan volbracht? Welk resultaat heeft de Here Jezus bereikt?

We kunnen hier eerst denken aan zijn *lijden*. Juist zijn lijden is heel diep gegaan, tot in de drie uur duisternis van godverlatenheid. Lichaamelijk en geestelijk heeft Hij pijn als in de hel doorgemaakt. Roept Hij dan: Het is volbracht! dan betreft dat eerst dit *lijden*. 't Is voorbij! En Hij heeft het volgehouden, Hij is er niet onder bezweken. Lévend heeft Hij alle lijden gedragen, levend nòg komt Hij er bovenuit!

Maar ook: waaróm heeft Hij dit geleden? Dat is om ons. Wat hebben wij Gods wereld stukgeemaakt, zijn mooie kunstwerk beschadigd. We haten elkaar en bederven het milieu. We zaaien we dood en verderf.

In zo'n wereld zingen engelen bij Jezus' geboorte: Vrede op aarde! Jézus moet die vrede brengen, door onze zonden te dragen, vloek en dood als straf van God op onze zonden.

Dát is vanuit het lied van de engelen Jezus' levenswerk geworden, zijn missie volgens Gods eeuwig reddingsplan. *Hij* zou de schouwers zetten onder zonde en dood.

Toen hebben de mensen dit niet begrepen. Met zijn goddelijke uitstraling, als Zoon van God, die zieken geneest, doden opwekt, duivels uitdrijft, hoe komt *Hij* op zo'n lijdensweg terecht? De Koning der Joden, het prijkt tot en met op zijn kruis, maar als spot, want de Koning gaat dood.

Maar feitelijk gaat het hier om Jezus' *levenswerk*, zijn hemelse missie, waarom Hij als Zoon van God hier op aarde kwam. Door *dít* lijden brengt Hij *vrede op aarde*!

Dát bedoelt Hij als Hij roept: Het is volbracht! Niet alleen: Nu is het *lijden* klaar, maar vooral ook: Hier is nu de *vrede*! Jullie zonden zijn ver-





zoend! Mensen, hier is Gods wereld hersteld, jullie zijn gered! De Koning der Joden is de Heiland van de wereld!

## Triomf

Nòg heeft Jezus zijn hoofd niet gebogen, om te sterven. Met *geheven* hoofd lijdt Hij, indrukwekkend! Maar zijn lichaam en keel zijn uitgedroogd. Mij dorst, roept Hij. Hij krijgt met een spons wat zure wijn. Een soldatendrank, meest water, maar om te voorkomen dat het bederft, vermengd met wijn of azijn.

En dan, met frisse stem weer, roept Hij. Hij brengt rapport uit aan zijn Vader, verkondigt het aan de wereld, via Johannes ook aan ons: Het is volbracht! Er is vrede nu voor mens en wereld! Een woord vol triomf!



uit de kerken

**Amersfoort-Vathorst** - Nieuw adres ds A.O. Reitsema: Keienberg 27, 3825 CS Amersfoort, tel. 033 - 2987674

**Nijverdal** - Beroepen: R.W.J. van Ommen te Hooghalen/Bijlen.

**Boerakker** - Beroep aangenomen (parttime): L.G. van der Heide te Damwoude.

**Aduard** - Beroep aangenomen: H.J.J. Pomp te Vrouwenpolder.

**Helpman** - Beroepen: S. de Vries te Harderwijk

**Rouveen** - Ds R. de Graaf is vijftienvintig jaar predikant. Eerder stond hij in Nieuwleusen (1979) en Middelburg (1983), sinds 1987 staat hij in Rouveen.

### TV-dienst Haarlem

Op zondag 4 april wordt via de tv een kerkdienst uitgezonden vanuit de Gereformeerde Kerk in Haarlem. Voorganger is dr. J.R. Douma. Het thema van de dienst is 'Een zwak moment' n.a.v. het Bijbelgedeelte uit Marcus 14: 32-42 waarin verteld wordt dat Jezus, kort voor Zijn kruisiging, enorm opzag tegen wat zou gaan komen.

Aan de kerkdienst wordt medewerking verleend door organist Koos Kwakernaat - van der Tol. Telefonisch kan gereageerd worden via 035 - 6727373. Hier kunnen ook teksten, geluidscassettes, CD's of videobanden besteld worden. Meer informatie op [www.zvk.nl](http://www.zvk.nl).

En dan, na deze *blijde* boodschap, buigt Hij het hoofd en legt zijn leven in Vaders handen. Hij *kan* zijn leven afleggen om het straks op de derde dag weer op te nemen. Ook de vernedering van in een graf te liggen zal Hij meemaken, maar niet dan nadat Hij zijn *leven* heeft veiliggesteld in zijn *volbracht* werk!

## Rust

Dan kunnen *wij* ook rust vinden in het kruis van de Here Jezus.

Bij alles wat *wij* niet klaarkrijgen, al die brokjes van wat wij doen en gebrekkig is of half af blijft. Alle goeds dat wij ook doen, maar dat toch door de zonde bezoedeld is.

Zo is ons leven en zo sterven we ook.

Maar daar staat nu tegenover: de Here Jezus, die zijn missie *volbracht* heeft, met de vrede, de verzoening als tastbaar resultaat.

Nòg kunnen we teleurgesteld zijn. Waarom is er nog zoveel ellende, al die oorlogen, rampen en ernstige ziekten? En dat is een contrast: Jezus' heil en de ellende die er nog is. De vraag van Jezus aan het kruis: Waarom? kan ook in ons hart klinken.

Maar, en dat is het punt, niet minder heeft *Jézus* die klacht geuit, en dat niet alleen, Hij is eronderdoor gegaan en erbovenuit gekomen! Daarin ligt ook voor *ons* het uitzicht bij al onze waaroms.

Inderdaad, voor *ons* is het in dit leven nog lang niet klaar, maar de uitkomst ligt vast in Jezus, waar *Hij* riep: Het is volbracht!

## Avondmaal

Op Goede Vrijdag of op Pasen wordt vaak ook avondmaal gevierd.

Op Goede Vrijdag voel je de herkenning. Hoe is *Jézus'* lichaam gebroken, vloeiende zijn bloed. Zo leed Hij onder onze zonden en de straf daarop in vloek en dood.

Maar na de instelling van het avondmaal heeft Jezus zijn levenswerk *voltooid*. Brood en beker komen nu naar ons toe vanuit zijn *volbracht* werk. Hij deelt ervan uit!

Neem, eet, zegt Hij, 't is voor u: mijn lichaam en bloed, de vrede en de verzoening!

En waar het bij Hem tot uiting komt, in zijn opstanding en hemelvaart, daar zal Hij ook ons eeuwig leven geven.

En ondertussen, nog in dit leven, in het avondmaal getuigt de Here Jezus: Jullie zijn van Mij, Ik heb je gekocht met mijn bloed, Ik *ben* er voor jullie, altijd. Ook en juist vandaag vanuit de hemel.

Zo mogen we het avondmaal *vieren*. Hoe bitter Jezus' dood ook was, maar het resultaat is *heerlijk*: Het is volbracht, ook voor ons!

**Ds J. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Alkmaar**

# Delete O.T.?

## Is het Oude Testament achterhaald?



**Stel dat een vriend je een e-mail stuurt: ik kom zaterdag om 12 uur. Als hij aangekomen is, kun je de e-mail van je computer verwijderen. Het heeft z'n werk gedaan en neemt nu nutteloos ruimte in. Geldt dat voor het Oude Testament ook?**

T. Groenveld ■

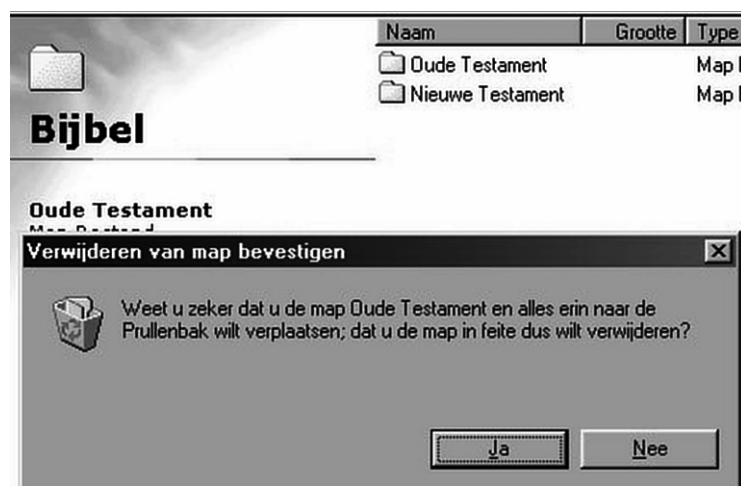
Het staat vol beloftes en wetten over bijvoorbeeld offers die door Jezus Christus vervuld zijn. Dat dat voor de Israëlieten heel belangrijk was is logisch. Het hielp hun op de weg naar de komst van Christus. Maar wat moeten wij *achteraf* dan nog met die beloftes? Misschien leuk voor liefhebbers van geschiedenis of archieven. En dan kun je denken: mij niet gezien: veel te stoffig!

### Mattheüs 1

Je kunt van mening zijn dat je het Oude Testament eigenlijk wel kunt missen. Maar begin dan eens het Nieuwe Testament te lezen. Gewoon aan het begin: Mattheüs 1. Wat lees je dan? Een geslachtslijst vol met namen: de geschiedenis van het Oude Testament in een notendop! Abracadabra als je het Oude Testament niet kent. Maar kennelijk zo belangrijk dat het Nieuwe Testament ermee begint. Het is belangrijk om te weten wie David is, en Abraham, om de komst van Gods Zoon in deze wereld te kunnen begrijpen. En niet alleen het begin, maar het hele evangelie van Mattheüs zit vol verwijzingen naar het Oude Testament. Iemand die helemaal niets van de bijbel weet, kan beter in Marcus of Lucas gaan lezen dan in Mattheüs. Maar als hij christen wordt, komt Mattheüs op gegeven moment wel aan de beurt. En dan komt automatisch ook het Oude Testament aan bod. Want verwijzingen daar naar zijn in Mattheüs schering en inslag. En geen wonder, want vanuit het Oude Testament krijgen we goed zicht op de vraag: waarom werd Gods Zoon mens?

### Praktisch

Het is opvallend hoeveel waardering de schrijvers van het Nieuwe Testament hebben voor het Oude Testament. Paulus schrijft aan zijn leerling Timotheüs over het belang van 'de heilige schriften' (= het Oude Testament), "die u wijs kunnen maken tot zaligheid door het geloof in Christus Jezus. Elk van God ingegeven schriftwoord is ook nuttig om te onderrichten, te weerleggen, te verbeteren en op te voeden in de gerechtigheid, opdat de mens Gods



volkomen zij, tot alle goed werk volkomen toegerust." (2 Timotheüs 3:15-17). Of het Oude Testament dus praktisch is: ze maken wijs, en wijsheid is maar niet dat je veel kennis hebt, maar dat je die op een goede manier kunt toepassen in het dagelijks leven.

Er wordt in het Nieuwe Testament zelfs gezegd dat wat in het Oude staat, speciaal (!) voor ons is opgeschreven: profeten begrepen soms zelf niet wat ze opschreven, maar het was voor ons, volk van het nieuwe verbond, bedoeld (1 Petrus 1: 10-12). Dan gaat het over profetieën, waarvan de strekking de schrijver niet eens duidelijk was. Wij vanuit de vervulling in Christus zien die betekenis wel. Hoezo het Oude Testament achterhaald?

### Voorbeelden

Ik noemde de namen Abraham en David al. Wist u dat ze tientallen keren in het Nieuwe Testament worden genoemd? David zo'n 60 keer, Abraham zelfs zo'n 75 keer. Als we het Nieuwe Testament belangrijk vinden, zijn Abraham en David kennelijk ook belangrijk. En dus ook het Oude Testament. Juist vanuit de achtergrond in het Oude Testament zie je de betekenis van Abraham als vader van de gelovigen (ons dus!) en van Jezus als de Zoon van David.

Een ander voorbeeld. Een belangrijk verschil-



punt tussen evangelischen en gereformeerden is de kinderdoop. Als je alleen het Nieuwe Testament leest, sta je als voorstander van de kinderdoop bijzonder zwak. Maar Gods verbond met Abraham (daar heb je 'm weer!) maakt veel duidelijk. Maar de verhouding tussen het oude verbond en het nieuwe verbond is dan ook een geschilpunt, dat nauw samenhangt met al of niet de kinderdoop! Evenals de verhouding tussen Israël en kerk!

### Vervulling

Het Oude Testament is niet afgeschaft. Jezus heeft het in de Bergrede heel duidelijk gezegd: *“Meent niet dat Ik gekomen ben om de wet of de profeten (= het Oude Testament) te ontbinden; Ik ben niet gekomen om te ontbinden maar om te vervullen. Want voorwaar, Ik zeg u: Eer de hemel en de aarde vergaat, zal er niet één jota of één tittel vergaan van de wet, eer alles zal zijn geschied.”* (Mattheüs 5:17-18).

De wet en de profeten hielden nog een duidelijke belofte in: de belofte van de komende Verlosser. Jezus schaft het Oude Testament niet af, maar handhaaft het. Sterker nog, hij *vervult* het: geen tittel of jota zal vergaan eer het volledig in vervulling is gegaan. Een jota: de hebreeuwse i, een tittel: een haakje aan een hebreeuwse letter. Wij zouden zeggen: zelfs geen puntje op de i gaat verloren. Jezus schuift het Oude Testament niet aan de kant, maar garandeert dat elke letter in vervulling gaat.

### Leviticus & Hebreeën

Het Nieuwe Testament is niet goed te begrijpen zonder kennis van het Oude Testament. Een duidelijk voorbeeld daarvan is de brief aan de Hebreeën.

Die Hebreeën waren christenen met een joodse achtergrond. En het lijkt erop dat ze twijfelden: hebben we wel de goede keus gedaan? Het christendom leek een stuk soberder en kaler dan het jodendom met zijn prachtige tempel en indrukwekkende priesterdienst. Dankzij de twijfels van de Hebreeën hebben wij in de bijbel een brief die veel inzicht geeft in het werk van de Here Jezus! Een groot deel van de brief gaat over de betekenis van zijn hogepriesterschap. En die is niet te begrijpen zonder kennis van de dienst in de tabernakel (en later in de tempel). Wat is de overeenkomst en het verschil tussen zijn optreden en offer, en dat van de priesters in het Oude Testament? Hebreeën is een heel bemoedigend en troostvol bijbelboek, maar je begrijpt het alleen als je het Oude Testament kent.

En ook andersom: je gaat de betekenis van het Oude Testament (bv de offerwetten in Leviticus) begrijpen vanuit Hebreeën: zo krijg je meer zicht op het werk van Christus. Zo blijken ook ‘moeilijke’ bijbelboeken als Leviticus bemoedigend en troostvol te zijn! (Vergelijk Romeinen 15:4).

### Het oude testament als troostboek

#### Praktisch

In Romeinen 15:4 lezen we over de praktische betekenis van het Oude Testament voor ons:

*Al wat namelijk tevoren geschreven is, werd tot ons onderricht geschreven, opdat wij in de weg der volharding en van de vertroosting der Schriften de hoop zouden vasthouden.*

Dat is een duidelijke taal. Wat tevoren geschreven werd (in het Oude Testament dus) werd *tot ons onderricht* geschreven. Het is dus uiterst leerzaam voor ons, om te volharden en om getroost te worden. Met die ogen wil de HERE dat we zijn boek lezen: het is vol troost voor ons, en het helpt ons volharden en de hoop vasthouden

#### Verband

Als we die tekst in het verband lezen, zien we dat het niet maar gaat om de vraag: wat heb ik aan het Oude Testament? In de kerk van Rome was ver-

schil van mening over het eten van vlees. En dan zegt Paulus dat we erop uit moeten zijn op wat goed is voor je naaste, om hem te sterken. Hij verwijst dan naar Christus, die zichzelf niet zocht maar voor ons geleden heeft (vers 3). Zoals Christus zich inzette voor ons, tot het uiterste toe, zo moeten wij elkaar helpen met Gods Woord. “Want alles wat vroeger in de Schrift is opgeschreven, is geschreven om ons iets te leren. Dankzij de volharding en de bemoediging die wij eruit putten, zijn wij vol hoop.” (vertaling Groot Nieuws Bijbel)

#### Knecht

In het vorige artikel haalde ik Jesaja 50:4-6 aan, over de knecht van Jahwe, dat is Jezus Christus. We vinden daar dezelfde elementen als in Romeinen 15:2-6: het luisteren naar de stem van de HERE, het lijden van Christus en de inzet om de naaste bemoedigen vanuit Gods Woord. Hoewel Romeinen 15 er niet naar verwijst, sluit het er naadloos bij aan.

En geen wonder, want als leerlingen van Christus moeten we zijn voorbeeld volgen. En als we in liefde met hem verbonden zijn, willen we toch ook niet anders?

#### Troost

Het Oude Testament als troostboek. Dat kan alleen als je de eenheid van de bijbel als het ene boek van God ziet. Van Vader, die zijn liefde bekend maakt, en keer op keer in de geschiedenis laat zien: hij ontfermt zich telkens weer over zijn volk. En het hoogtepunt van zijn liefde is de komst van Jezus Christus. Hij heeft de strekking van het Oude Testament pas goed duidelijk gemaakt in woord en daad. En door de Heilige Geest, de *trooster* (Johannes 16:7) is die betekenis goed duidelijk geworden aan Jezus' eerste leerlingen (Johannes 16:13) en via hen aan ons, in het Nieuwe Testament: zij hebben de troost van de God van alle vertroosting aan ons doorgegeven (2 Corinthiers 1: 3-4).



## E-mail?

Waarom gaat de vergelijking met een e-mail niet op? Omdat de bijbel maar niet een rijtje zakelijke mededelingen geeft. De bijbel is wel eens 'Gods liefdesbrief' genoemd. En die liefde van God beheerst de bijbel. Daar wil je toch graag over lezen, daar krijg je nooit genoeg van! In liefde wordt een 'zakelijke' mededeling een feestelijke mededeling! Waard om te lezen en te herlezen.

**Ds. T. Groenveld is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen**

Dit is het tweede artikel in een serie van vijf over de betekenis van het Oude Testament voor ons. De opbouw is als volgt:

1. Moeilijkheden bij het lezen we het O.T.
2. Is het O.T. achterhaald voor christenen?
3. Wat moeten we met de geschiedenis(sen) in het O.T. ?
4. Sluit daarbij aan, en gaat speciaal over gedenken.
5. Beantwoording van enkele vragen die in het eerste artikel gesteld zijn, en van de vraag wat we moeten doen als onze vragen niet beantwoord worden.



## Congres 15 mei 2004: Gods aanwezigheid

persbericht

Op zaterdag 15 mei 2004 zal er voor de tweede keer een landelijke bijeenkomst worden gehouden in de IJsselhallen te Zwolle, met als thema: *Gods aanwezigheid*.

Samen willen we nadenken over de aanwezigheid van God in ons persoonlijk leven. Hoe is Hij -door Zijn Geest- daadwerkelijk aanwezig in ons leven en hoe kan dat ons blijdschap geven en wijs doen leven? God wil ons Zijn verborgen wijsheid openbaren door de Geest. Hoe kan het dan, dat wij God vaak niet opmerken in ons leven?

Als sprekers zullen optreden ds. Jos Douma (over de heerlijkheid van Gods tegenwoordigheid) en ds. Gert Hutten (over de intimiteit van Gods tegen-

woordigheid). Verder werken mee de praise-band Xing uit Hattem, dramagroep Link uit Zwolle en Delia Drupsteen (dans). Er zal die dag mogelijkheid zijn voor persoonlijk gebed en gesprek. De bijeenkomst start om 14.00 uur en eindigt om 20.00 uur. De IJsselhal is vanaf 13.15 uur geopend.

Op deze dag zal ook aandacht worden gevraagd voor de cursus van Stichting Kerygma "leren leven in de kracht van Jezus", die in september 2004 in Zwolle van start gaat.

Deze bijeenkomst wordt georganiseerd door "Gods Geest werkt", een initiatief vanuit de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt. Op 10 mei 2003 werd voor het eerst een bijeenkomst gehouden en een groot deel van de toen aan-

wezige 1700 bezoekers vroeg om een vervolg.

De werkgroep richt zich in eerste instantie op de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt omdat ze daar graag meer aandacht wil vragen voor de Heilige Geest als Persoon, en hoe Hij door ons heen wil werken, om ons te helpen Jezus te volgen en God de Vader te aanbidden.

Uiteraard is iedereen heel hartelijk welkom op 15 mei a.s.

Verdere informatie vindt u op de website van de werkgroep: [www.gods-geestwerkt.com](http://www.gods-geestwerkt.com). Via de website kunt u zich ook aanmelden voor het congres. Aanmelding is van groot belang voor de organisatie van de dag. De dag kost € 5,- per persoon.

### KERNREDACTIE:

Drs G.J. van Middelkoop,  
Prof. Dr B. Kamphuis

### OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr E.A. de Boer, Drs A.L. Th. de Bruijne, Drs I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs B. Luiten, Drs K. de Vries,  
J. Westert.

### MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs E. Brink, J.M. de Jong, Drs A.S. van der Lugt, Dr J. Smelik,  
Drs H. Veldman

### REDACTIE-ASSISTENT:

L. HERES, Wortmanstraat 628,  
8265 AZ Kampen, tel. 038 3322740.  
Alle stukken bestemd voor de redactie bij voorkeur per E-mail:  
[reformatie@wxs.nl](mailto:reformatie@wxs.nl), ingeval per post via Postbus 24, 8260 AA Kampen

Uitgever: Print Media bv, Bedum.  
Technische Realisatie:  
Scholma Druk bv, Bedum.

### ADMINISTRATIE EN

#### ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,  
9780 AA Bedum.  
Telefoon: 050 - 3013636.  
Fax: 050 - 3012732  
(o.v.v. Reformatie).  
E-mail: [reformatie@scholma.nl](mailto:reformatie@scholma.nl)  
Aanlevering advertenties in overleg.  
ING Bank: 66.30.92.620

### ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,00 per jaar  
studenten € 36,50;  
buitenland € 99,00  
- abonnementsjaar loopt van  
1 januari t/m 31 december  
- opzegging van het abonnement dient 1

maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk op per mail te geschieden  
(voor 1 december)

Losse nummers € 1,20 (incl. Porto).



De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.

Tel. (0341) 565477.

### ADVERTENTIES:

Prijs: € 0,45 per mm.  
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

# Heinrich Bullinger -

## bezielend prediker en oecumenicus



kerkgeschiedenis

In dit derde artikel over de reformator Heinrich Bullinger, de opvolger van Zwingli, gaat het over een heel wezenlijke zaak, namelijk zijn preekwerk. Verder willen we aandacht schenken aan zijn oecumenische gezindheid. In 1549 kon Bullinger zich na een jarenlange discussie met zijn leeftijds- en geloofsgenoot Johannes Calvijn verenigen inzake de avondmaalsleer. We hopen duidelijk te maken welke gevolgen dit heeft gekregen voor de gereformeerde kerken - niet alleen in Zwitserland, maar in heel Europa.

H. Veldman ■

### HVYSBOEC VIIF DECADES.

DAT IS/  
VIIFTICH SERMOONEN VAN  
de voorneemste hoofdstucken der Christelicker

Religie/in d'yn deelen gheschepden/ door Heinrichum Bullingerum/  
Dienaer der Ghemeente te Zurich.

Met seer rijcke Registers.

DAT EERSTE DEEL.



JESUS.  
Dese is mijn lieue Sone / in den welcken mijn ziele te vrede is:  
Hoor hem! Matth. 7.

Ghedrukt An. 1566

### Een 'huysboec' met 50 preken

Bullinger heeft in zijn leven duizenden malen gepreikt. Dat deed hij vol geestdrift. Hij wist van hoe groot belang het geregelde onderwijs in de Heilige Schrift was. Het zal niet verbazen dat veel van zijn preken in gedrukte vorm werden uitgegeven. Onder al die preken is er één bundel die al 450 jaar de tijden heeft getrotseerd - en nog steeds belangstelling geniet. Een boekwerk dat door de vijanden van de Reformatie niet is vernietigd. Het kreeg de naam *Vijf Decaden* mee, wat wil zeggen vijf maal een tiental preken. De Nederlandse editie kreeg de titel *Huysboec*,

*als een kleine  
huisgemeente zelf geen  
voorganger had, waaruit  
zou men dan een  
'stichtelijk woord'  
voorlezen?*

de eerste druk kwam uit in het Oost-Friese Emden, later in Amsterdam (1612).<sup>1</sup> Tot in onze dagen is het herdrukt, in 1965 nog in een oud-Nederlandse editie die stamt uit 1566.<sup>2</sup> Nog recenter is een uitgave van F. van der Pol die in een eigentijdse vertaling de 33<sup>e</sup> preek uit dit werk het licht deed zien onder de titel *Gelovig kruisdragen*.<sup>3</sup> Waarom

gaf Bullinger zo'n fors boekwerk uit? En werd zoiets nu echt wel gelezen? Daarover het volgende. In de eeuw van de Reformatie was er een enorme honger naar heldere verkondiging van het Evangelie. De roomse prekenbundels raakten bij velen uit de gratie. En als een kleine huisgemeente zelf geen voorganger had, waaruit zou men dan een 'stichtelijk woord' kunnen voorlezen? En die expriester dan, die voortaan een gereformeerde preek wilde houden? Hij zat meer dan eens met het probleem waar hij bij de voorbereiding van zijn preek uit kon putten. Wel, in die leemte voorziet deze prekenbundel van Bullinger uitstekend. Wie weet hoeveel gemeenten (al of niet 'onder het kruis') en hoeveel voorgangers zijn op deze manier onderwezen door Bullinger-op-afstand?

Het werk bestaat niet uit zomaar wat door Bullinger bijeengebrachte preken, maar het vormt een systematische uiteenzetting van de hoofdzaken van de bijbelse leer, zoals dat opnieuw verstaan werd door de Reformatie. Het is misschien wat te veel gezegd, maar de *Decaden* zijn te vergelijken met de *Institutie* van Johannes Calvijn die in dezelfde tijd in volle omvang gereed kwam.

De reikwijdte van de Zwitserse reformatie is vooral door dit boek bijzonder groot geweest! Een van de vijf decaden is opgedragen aan de jonge koning Eduard VI van Engeland, die regeerde van 1547-1553, in reformatorische geest.

De verspreiding van het Huysboec door Europa is verbazingwekkend geweest: in Hongarije (met name in Zevenburgen), Schotland en Engeland, Spanje en Italië. Duitsland, de Nederlanden schafte men dit standaardwerk aan. Toen de Nederlanders hun handelsreizen naar Oost- en West-Indië maakten was het Huysboec een van de boekwerken die men verplicht was mee te nemen. Na de Bijbel was Bullingers Huysboec een tijdlang het meest gelezen boek in de Noord-Nederlandse samenleving!

## Verschillen over het avondmaal

In de 16<sup>de</sup> eeuw hebben de kerken uit de Reformatie een langdurige strijd gevoerd over het Heilig Avondmaal. Luther had de r.k. mis wel losgelaten, maar legde - in zijn leer van de consubstantiatie<sup>4</sup> - zo'n zware

nadruk op de lichamelijke aanwezigheid en alomtegenwoordigheid van Jezus Christus (zeker in brood en wijn) dat men in de kringen van Zwingli dit als zeer problematisch ervoer. In de Zwitserse reformatie kwam het accent meer te liggen op de symbolische betekenis van de door Christus uitgesproken inzettingswoorden - 'Dit is mijn lichaam' - van het avondmaal. Brood en wijn waren de tekenen van Christus' aanwezigheid. Deze als 'puur symbolisch' opgevatte uitleg van de inzet-

## de sacramenten zijn geen lege, symbolische zaken, maar ze spreken van de blijvende trouw en liefde van God in Christus

tingswoorden riep bij Luther en zijn medestanders zware protesten op. Zij verweten de Zwitsers te kort te doen aan Gods almacht en reële tegenwoordigheid in Christus.<sup>5</sup>

Tussen Zwingli en Luther is in 1529, op sterk aandringen van landgraaf Philips van Hessen, te Marburg, in aanwezigheid van vele protestantse theologen, enkele dagen lang een godsdienstgesprek gehouden. Eerst gaf dat toenadering te zien, maar uiteindelijk mislukte het op het cardinale punt van de verschillende visie op de aanwezigheid van Christus in de tekenen van brood en wijn.<sup>6</sup>

## Werken aan eenheid over het avondmaal

Heinrich Bullinger - niet betrokken bij de besprekingen te Marburg - heeft zich voorgenomen de geestelijke erfenis van zijn gestorven voorganger goed te bewaren en waar nodig ook te verdedigen. Intussen treedt in de jaren '30 en '40 Johannes Calvijn steeds nadrukkelijker op als reformator. Hij wil er graag alles aan doen om overeenstemming te bereiken over het zo belangrijke geloofsthema van het avondmaal. Daarnaast streeft hij ook met de Lutheranen bereiken. Calvijn is hier actief als oecumenicus.<sup>7</sup> Hij neemt met Bullinger als eerste contact op en nodigt hem schriftelijk uit om over het avondmaal met zijn opvattingen naar buiten te treden. Maar Bullinger is beducht voor het verlie-

zen van de erfenis van Zwingli en laat zich niet zo vlot overhalen. Pas na veel aandringen van Calvijn - die ook collega's als Farel inschakelt - komt er meer schot in de zaak. Calvijn, die met Bullinger al heel wat correspondentie heeft gevoerd, brengt in dit kader zelfs een bezoek aan de broeders in Zürich, maar dat levert nog niet het door hem gewenste resultaat op. Het is in dit verband bepaald opvallend dat Bullinger er nooit toe overgegaan is naar Genève te reizen; hij is na zijn scholing in Emmerich en Keulen trouwens helemaal geen groot reiziger geweest. Zürich was zijn standplaats, meestal letterlijk.

In 1549 - in het jaar tijd dat Calvijns vrouw Idelette van Buren sterft - worden Bullinger en hij het eens over 26 artikelen betreffende het Heilig Avondmaal; artikelen die als de *Consensus Tigurinus* (= *Overeenstemming van Zürich*) bekend zijn gemaakt. Ten aanzien van het punt van de aanwezigheid van Christus nemen ze samen het standpunt in dat de leer van de r.k. kerk (= transsubstantiatie) verworpen wordt: 'we moeten ons geen plaatselijke aanwezigheid inbeelden'. Het lichaam van Christus is in de hemel. Hij is naar Zijn Geest aanwezig in het leven van Zijn kinderen door Zijn Woord en met de tekenen van de door Hem ingestelde sacramenten. De sacramenten zijn echter geen lege, symbolische zaken, maar ze spreken van de blijvende trouw en liefde van God in Christus. De 'tekenen' van het avondmaal en de 'betekende zaak' van dit sacrament moet men goed van elkaar onderscheiden, want de sacramenten hebben in zichzelf geen effect. God gebruikt die om Zijn kracht aan mensen te schenken.

De nu bereikte eenheid is voor alle gereformeerden van grote betekenis: de 'Zürichse' of Zwingliaanse reformatie gaat nu samen met de Geneefse of Calvinistische verder met één belijdenis. Voor de betrokken Zwitsers is dit een verblijdende zaak, maar ook voor allen die - op enige geografische afstand - hetzelfde geloof belijden en beleven. Helaas heeft deze eenheid geen enkele positief effect gesorteerd bij de Lutheranen, al is er even enige hoop geweest dat Luthers 'opvolger' Philippus Melancthon wel met deze voluit oecumenische ontwikkeling kon instemmen. Maar Melancthon durfde niet door te zetten,



wetend dat er veel felle tegenstanders onder de Lutheranen te vinden waren. Zo bleef men daar stug vasthouden aan de leer van de consubstantiatie.

### **Invloedrijk door brieven en boeken**

Wie schrijft die blijft. Dit spreekwoord gaat zonder meer op voor Bullinger. Zijn bijzonder omvangrijke correspondentie dwingt tot de dag van vandaag nog steeds respect af. Niet in 't minst omdat er ook nog zo veel van is bewaard gebleven. Het gaat om zeker 12.000 brieven die in een Zürichs archief liggen opgeslagen; daaronder bevinden zich zo'n 2000 brieven van Bullinger zelf. Dergelijke gegevens over de andere reformatoren laten zien dat Luther en Calvijn elke zo'n 4200 brieven hebben bewaard, terwijl er van én aan Zwingli 1300 zijn overgebleven; dus: van deze drie samen nog niet zoveel als van Bullinger alleen. Een groot probleem is het feit dat het handschrift van Bullinger erg moeilijk te lezen is. Even afgezien van de

**de eenheid van OT en NT ligt vast in de belofte van de Christus, die komen zou en die ook gekomen is en straks zal terugkomen**

financiën die hiervoor moeten worden uitgetrokken.<sup>8</sup> Maar er zit de laatste jaren vaart in. De correspondentie van Bullinger heeft bijzonder grote waarde: daardoor kunnen we een nog beter beeld krijgen van de ontwikkeling die de Reformatie van de 16<sup>de</sup> eeuw in Europa heeft doorgevoerd. Waaruit we dan tegelijk een nog meer gedetailleerd beeld krijgen van de contacten en de daarmee gepaard gaande invloed van Bullinger in het geheel van de geschiedenis van de reformatie.

De correspondenten waren meest predikanten en andere kerkelijke voorgangers, maar ook schroomde Bullinger niet om vorsten uit verschillende landen aan te schrijven. Zo pleitte hij in 1551 bij de Franse koning Hendrik II per brief voor vrijheid van godsdienst voor zijn gereformeerde broeders en zusters.

### **Hongarije**

In diezelfde tijd (1551) richt Heinrich Bullinger zich in een uitvoerige 'zendbrief' aan zijn Hongaarse geloofsgenoten, o.m. in Magyaróvár (= Altenburg) en Kolossvár (= Klausenburg / Cluj - nu in de Roemeense regio Zevenburgen). Hongarije bevond zich sinds de verloren slag bij Mohacs (1526, tegen de Turken) in een erg ongelukkige situatie. Aan de ene kant had men te maken met de Habsburgse keizer, die vanuit zijn stamland Oostenrijk de Magyaren onder de duim probeerde te krijgen (of te houden), aan de andere kant met de mohammedaanse Turken die onder hun sultan voortdurend uit waren op expansie naar het rijk geachte westen.

Bullinger bemoedigt zijn Hongaarse medechristenen onder de druk van vreemde, vijandige machten door een geschrift met 47 korte, puntige paragrafen waarin de hoofdzaak van de christelijke leer wordt uiteengezet. Maar het is allerminst een 'droge' opsomming; het geheel is, naar het oordeel van de Zwingli-kenner G.W. Locher, een aangrijpende troostbrief die in veel opzichten nauw aansluit bij de brieven van het Nieuwe Testament.<sup>9</sup> In deze brief wordt namelijk de aanwezigheid van Christus als heel existentieel beschreven. Daarin komt de zielzorger Bullinger naar voren als de man die - waar dan ook in Europa - zijn geloofsgenoten een hart onder de riem steekt.<sup>10</sup>

### **Spanje**

Bullinger is ook in het zo fel roomse Spanje bekend geworden. De Spaanse koning Philips II, tevens Heer van de 17 Nederlandse gewesten, laat in zijn vervolgingsmaatregelen niet voor niets als bepaling opnemen merken dat hij - naast alle andere reformatoren - ook heel spe-

**De correspondentie van Bullinger heeft bijzonder grote waarde: daardoor kunnen we een nog beter beeld krijgen van de ontwikkeling van de Reformatie in Europa**

cifiek de 'ketter' Bullinger op het oog heeft. En de inquisitie moet haar uiterste best doen om Spanje kettervrij te maken en te houden. Dat is nog niet zo gemakkelijk, alleen al omdat Spanje een grote handelsmacht is, met zeer veel relaties in 'ketterse' landen. En wat te denken van die Spaanse studenten die elders in Europa zich bekwamen in de wetenschappen?

Uit een gedetailleerd memorandum van de Spaanse inquisitie worden we intussen gewaar dat de protestantse kerkgemeenschappen te

<p><i>Inventaris</i> ook beter verzekerd</p>	
<p><b>Postbus 500, 5240 AM Rosmalen</b> <b>info@donatus.nl www.donatus.nl</b> <b>tel. 073 - 5221700</b></p>	<p><b>donatus</b></p>

<p><i>Mooie ramen</i> ook beter verzekerd</p>	
<p><b>Postbus 500, 5240 AM Rosmalen</b> <b>info@donatus.nl www.donatus.nl</b> <b>tel. 073 - 5221700</b></p>	<p><b>donatus</b></p>

Sevilla en Valladolid onder invloed stonden van voorgangers die Bullingers geschriften kenden. Een van hen. Corro uit Sevilla, schreef daarover aan Bullinger in 1574: "Ik ben een van die geleerden die dank zij uw geschriften een beter inzicht hebben gekregen in de christelijke leer. Dat is twintig jaar geleden gebeurd toen de Goddelijke Voorzienigheid mij hiertoe in de gelegenheid stelde en ik uw boeken kon doornemen nadat ik ze van de inquisiteur zelf heb teruggekregen."<sup>11</sup> Helaas werden deze Spaanse protestantse geloofsgemeenschappen al in 1558 door de inquisitie opgespoord en kwamen 77 leden op de brandstapel terecht.<sup>12</sup> Het Spaanse protestantisme is onder Philips II een kleine, bijna verdwijnende groep geworden.

De auteur, drs. H. Veldman, is kerkhistoricus te Zuidhorn.

#### Noten:

1. Graag vermeld ik hier dat de oudste drukken van Bullingers werken alle op microfiche zijn gezet door IDC Publishers in Leiden en die in een catalogus aanbiedt.
2. H. Bullinger, *Huysboec vijf Decades dat is Vijftich Sermoenen van de voorneemste hoofdstucken der Christelicker Religie*. Uitg. Lindenberg Rotterdam 1965. Over de betekenis van dit werk: W. Hollweg, *Heinrich Bullingers Hausbuch*. Neukirchen 1956.
3. F. van der Pol. *Gelovig kruisdragen*. (Serie Reformatie-Pastoraal). Woerden 1993.
4. Met de term 'consubstantiatie' bedoelde Luther aan te geven dat Christus aanwezig is 'in, met en onder de tekenen van brood en wijn'. De r.k. leer van de 'transsubstantiatie' betekende een volledige verandering van brood en wijn in lichaam en bloed van Christus. Luther nam daar dus enige (!) afstand van. Een eenvoudig werkje over deze materie is dat van W.F. Dankbaar, *De tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal*. Nijkerk 1950.
5. Vgl. J. Schweizer, *Reformierte Abendmahlsgestaltung in der Schau Zwinglis*. Basel {1954}; G.W. Locher, *Die Zwinglische Reformation im Rahmen der europäischen Kirchengeschichte*. Göttingen und Zürich 1979, 283-343; H. Veldman, *Huldrych Zwingli*. Goes 1984, 152-163.
6. H. van Veen, Het godsdienstgesprek van Marburg 1529. In: *De Reformatie*, 55, 17vv.
7. W. Balke, Calvijns avondmaalsstrijd. In: *Omging met de reformatoren*. Kampen 1992, 158-174. Ook in: W. van 't Spijker (red.), *Bij Brood en Beker*. Goudriaan 1980, 194-216; W. Nijenhuis, *Calvinus oecumenicus. Calvin en de eenheid der kerk in het licht van zijn briefwisseling*. 's-Gravenhage 1958.
8. In het tijdschrift *Zwingliana* wordt regelmatig bericht over de stand van zaken rond de uitgave van Bullingers brieven.
9. G.W. Locher, "Perseverantia in viis Domini". Bullingers Sendschreiben an die Glaubensbrüder in Ungarn unter habsburgischer und unter türkischer Herrschaft. In: *Zwingliana XVIII* (1989), 62-68.
10. Over Bullingers relatie tot de Hongaarse gereformeerden is vrij veel literatuur; ik noem slechts E. Zsindely, Bullinger und Ungarn. In: U. Gäbler und E. Herkenrath (Hg), *Heinrich Bullinger 1504-1575. Gesammelte Aufsätze zum 400. Todestag. Zweiter Band: Beziehungen und Wirkungen*. Zürich 1975, 361-382.
11. P. Chaunu, *De Reformatie. De 16de eeuwse revolutie in de kerk*. Abcoude 1990, 160.
12. Chaunu, a.w., 162.

## Kostbaarheden

beter verzekerd

Donatus verzekert kerken, al meer dan 150 jaar. Maar wist u dat we ook speciale verzekeringsproducten voor kerken hebben? Bijvoorbeeld voor vrijwilligers, ramen, inventaris, aanstraalverlichting, enzovoort. Als onderlinge verzekeringsmaatschappij houden we de premies laag. Sterker nog, we restitueren zelfs een groot deel. Nog geen speciale kostbaarhedenverzekering van Donatus? Vraag een vrijblijvende offerte aan.

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen  
info@donatus.nl www.donatus.nl  
tel. 073 - 5221700

donatus



# Scholen die zichzelf willen blijven



Verandering tekent het moderne leven. Technische vernieuwingen volgen elkaar steeds sneller op (PCs, internet, WindowsTM 95, 98, 2000, ME, XP, ...). Maar ook verschuift de kijk die mensen op dingen hebben. Op leren bijvoorbeeld. Vroeger dachten ouders bij leren aan 'overdragen'. Tegenwoordig dicteert het ministerie: leren is samen bezig zijn. Hopelijk is leren allebei. Het is waar: kinderen groeien op in een veranderende wereld; leerlingen vormen elkaar en de media hen allen. Hoe kom je daar als ouders, als christelijke school tussen? Je wilt ze toch, bij alle verandering, iets meegeven? Je wilt toch school blijven? Welkom bij een nieuwe aflevering van de Fabeltjeskrant.

R.A. Nijhoff ■

Fabeltje 1: Kennis veroudert razend-snel. Is dat zo? Op de kennis van huis-uit, van de basis- en middelbare school leer ik al tientallen jaren, en alle beetjes blijken te helpen - de beetjes nederlands (spelling), rekenen en wiskunde (de belastingdiskette...), biologie en natuurkunde (als ik om me heen kijk), engels, Duits, aardrijkskunde en geschiedenis (wat zeg ik in het buitenland en wat zie ik?). Met dank aan mijn ouders en docenten.

## de Lord of the Rings was niet alleen een topper voor bioscopen

Vanwaar dan het idee dat de vergrijzing ook bij kennis toeslaat? Dat lijkt vooral van toepassing op nogal specialistische, vaak technische kennis - zoals kennis over Windows 95. Bij 'algemeen vormend onderwijs' (AVO), en dat is VMBO en VWO net zo goed, hoort ook kennis. Zonder een basisbestand aan feitelijke kennis snap je echt niet wat Molukkers hier in Nederland doen en waarom ze een tijdje aan kapingen deden. Dorre feitjes blijven natuurlijk wel dorre feitjes als er niks omheen wordt verteld. Verhalen,

ware en fantasie, doen het prima. LOTR was niet alleen een topper voor bioscopen, Tolkien wordt ook gelezen. Om over Harry Potter maar te zwijgen. En passant is daarmee ook van tafel dat 'ze' niet meer lezen.

### Beeldcultuur en verzuiling

Dat brengt me bij fabeltje 2: We leven in een beeldcultuur - *dus* de preek, of dit stuk, mag niet te lang zijn. Is dat zo? Dat van die beeldcultuur, akkoord. Of liever: beeldschermcultuur, want dat is het wel zo'n beetje, thuis en op de meeste werkplekken. Maar dat 'dus'...: flitsende beelden wennen, *dus* moet alles korter. Zou het? Harry Potter wordt steeds dikker. De delen dan. Goed, ook de Reformatie kreeg een nieuw jasje. Rekening houden met de realiteit, met veranderde verwachtingspatronen, getuigt van wijsheid. Maar welke beslissing nemen we vervolgens als volwassen generatie? Wie of wat belet ons om leerlingen te blijven oefenen in luisteren, in kritisch lezen, in het oppikken van de kern uit een wat langer betoog? De vraag is of wij, volwassenen, dat zinvol vinden. Ook als 'zij' dat voorlopig niet zo vinden (maar dat valt soms erg mee). De oudere generatie is en blijft per slot van rekening eindverantwoordelijke in opvoeding en onderwijs.

Klinkt dit erg traditioneel, gezag met spruitjes en zo? Mooi. Dan komt nu fabeltje 3: de verzuiling is verleden tijd. Echt? Tuurlijk, de 20<sup>e</sup> eeuw komt niet weer terug, de tijd heeft iets eenmaligs - dat geeft verantwoordelijkheid aan beslissers die geschiedenis 'maken', aan schooldirecties, en ook aan mij bij de keuzes in mijn eigen leven. Mij valt dan op hoe een evangelische zuil de kinderschoenen juist aan het ontgroeien is: basisscholen ontstaan, middelbare scholen breiden uit (De Passie); groeiende kerken in Amsterdamse parkeergarages. En - wereldwijd uniek - een christelijke EO als grootste omroeporganisatie. Ondanks allerlei verschillen lijkt dit op de gereformeerde zuil-vorming door Abraham Kuiper<sup>1</sup>. Die werd rond 1900 zelfs minister-president, als hoogleraar, hoofdredacteur en emeritus-dominee van een snit die nu vast 'fundamentalistisch' zou heten. Aan zijn veelal gezegend élan is de opkomst te danken van christelijke politiek in Nederland (naast ds.

### gezag met spruitjes

Kersten van de SGP). Christenen hier hebben tamelijk unieke politieke mogelijkheden, waar veel geloofsgenoten elders van opkijken. Welnu, mogelijkheden om je zegje

te doen, ook je zegje in de vorm van scholen richting een volgende generatie, moeten maar niet te snel bij de overgeschoten spruitjes in de GFT-bak terechtkomen - omdat 'men' roept dat de verzuiling voorbij is.

### Identiteit overdragen?

Alleen, dan moet je - neem bijvoorbeeld de gereformeerde school - wel iets te zeggen *hebben*. Je identiteit als school waar maken, vorm geven; iets overdragen. En daar komt fabeltje 4: 'leren' is iets wat leerlingen zelf doen, of samen doen, maar vergeet het ouderwetse 'trechtermodel' dat suggereert dat je er iets kunt ingieten bij ze. Als dat fabeltje waar is, heeft het dan wel zin om als school 'aan identiteit te doen'? Of je nu als school bij je grondslag of bij je missie begint om het bijzondere van de school eruit te laten springen, hoe goed je als school ook je best doet - als je wilt 'overdragen' wat voor ouders en docenten wezenlijk is, gaan allerlei bellen rinkelen: de klant is immers vandaag koning, en dat is de zelfstandige leerling, met zijn of haar eigen leerstijl, een eigen, individuele leerroute en zelfgekozen lesdoelen, allemaal aan te bieden en te administreren dankzij computer en intranet. Iets overdragen? Dat doet aan die trechter denken...

Gelukkig is ook dit fabeltje maar een beetje waar. Maar wel serieus te nemen. Het is werkelijk goed om oog te hebben voor de eigenheid van elke leerling, en voor zijn of haar groeiende zelfstandigheid. Onderling samenwerken (groepsopdrachten) is vormend. Internet, intranet en PC bieden onuitputtelijk bronnenmateriaal en kleurrijke mogelijkheden tot verwerking. Ook 'probleemgestuurd onderwijs' - nog zo'n trend - verlevendigt de lesstof door een levensecht probleem van alle kanten te bekijken: dat maakt het meer herkenbaar voor de leerling en zorgt voor een betere integratie van 'soorten' kennis die hij anders in hokjes, elk vak apart, zou opslaan - en sneller weer vergeten.

Maar de suggestie dat onderwijs daarmee zo'n beetje 'leerlinggestuurd' wordt, dat is een volstrekte omkering van zaken. Een school is nu eenmaal de schakel tussen twee generaties, en eindverantwoordelijk-

heid en overzicht blijven bij de volwassen generatie, ook waar de jongeren groeien in zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid. Leren is daarom altijd ook een zaak van overdragen en vormen. Wie wijdt in in de geheimen van een nieuw vak? Wie wijst de weg als wiskunde een doolhof begint te lijken? Wie lokt de vragen uit bij de leerling? Wie peilt waar een leerling klem zit? Wie legt onverwachte verbanden en opent ongedachte horizonten? Wie grijpt in als de sfeer het leerproces belemmert of als leerlingen elkaars ontplooiing niet bevorderen maar tegengaan?

Al deze vormen van leraar/leerling-contact zijn niet alleen vormen van overdracht van kennis of vaardigheden, maar zijn ook zelf vormend. Leerlingen merken hoe ze benaderd worden. In heel het optreden van schoolleiders en docenten komt de

## wie lokt de vragen uit?

identiteit van de school naar voren, het bijzondere, het eigene van de school - en dat is veel breder dan alleen de levensbeschouwelijke identiteit. Het wordt snel duidelijk of het schoolteam alleen cijfers of doorstroomgetallen belangrijk vindt, of ook oog heeft voor de leerling als persoon, of dat leraren zich inzetten voor extra evenementen, buiten de normale schoolactiviteiten om.

### De fabeltjes voorbij

Stel nu dat je niet meer gelooft

- dat alle kennis razendsnel veroudert,
- dat je je alleen maar kunt aanpassen aan een beeldschermcultuur,
- dat een eigen gezicht van een 'zuil' of een 'zuilschool' naar spruitjes ruikt,
- dat 'overdracht' berust op een verouderd leermodel

- wat dan? Blijft een goede school dan zichzelf, trouw aan haar identiteit, door decennialang hetzelfde te blijven als toen je vader haar verliet? Al zou de schoolleiding dat willen, het zou niet eens lukken.

Groei en ontwikkeling is eigen aan de schepping, aan organisaties, aan identiteit. De moderne samenleving mag dan last hebben van een overdosis aan vernieuwingsdrang, het getuigt van weinig volwassenheid uit reactie te verlangen naar onveranderlijkheid. Elke nieuwe docent op een school brengt zijn eigen accenten mee, hoezeer hij zich ook kan vinden in de bestaande identiteit van de school. Allerlei vernieuwingen buiten de school - internet, taalgebruik, noem maar op - werken door binnen de school. Niemand kan zich isoleren van de omringende maatschappij.

Het gaat er blijkbaar om vernieuwingen zo in te voeren dat het blijft passen bij de bestaande identiteit van de school. Zo ontwikkelt de school zich verder, zonder met alle *hypes* mee te waaien. Dat 'inpassen' vraagt dan wel een heldere, stevige eigen identiteit. Die *body* ontstaat door identiteit regelmatig aan de orde te stellen, als schoolteam, maar ook met ouders. Het leren verwoorden en vormgeven van je eigenheid als school is geen luxe: je hebt dan tenminste ook iets mee te geven aan de leerlingen. Wat voor volwassenen vaag blijft, laat zich immers moeilijk overdragen aan hun opvolgers. En dat geldt niet alleen voor scholen, maar ook voor andere organisaties. En thuis.

► De hierboven aangeraakte thema's worden uitgebreider besproken in het rapport *Identiteit onder invloed. School blijven met ICT en media. Amersfoort (Instituut voor Cultuurethiek)*; 130 pgs., €16,00. Te bestellen via [ice@planet.nl](mailto:ice@planet.nl) of 033-465 1969.

**R.A. Nijhoff is onderzoeker bij het Instituut voor Cultuurethiek (Amersfoort) en part time docent bij een ICT-bedrijf.**

<sup>1</sup> Govert Buijs (red.) 2003 Wat je zegt, ben je zelf. Identiteit van christelijke organisaties. GSEV-reeks nr.49; ICS cahier 40 (jg.17/2). Zoetermeer (Boekencentrum)/Barneveld (Vuurbaak). Over verzuiling: blz. 11, 26vv.

# Alles bij God neerleggen



in gesprek met

**“Ik begin steeds meer te leren om al mijn vragen direct bij God neer te leggen. Als er weer iets gebeurt wat ik niet begrijp kan ik dat nu beter uit handen geven. We moeten onze plaats kennen: God heeft alles in ons leven in de hand, Hij is er echt wel. Laat Hem het maar op Zijn manier doen.”**

**S. Dijkstra-Poppe ■**

Els Barelds, 45 jaar, is moeder van zes kinderen, waarvan een dochter sinds een aantal jaren depressief is en het geloof voorlopig even opzij heeft gezet. Zelf werkt ze twee dagen in de week, haar man is momenteel werkloos. “Van huis uit heb ik een duidelijke en gefundeerde vrijgemaakte opvoeding meegekregen. Het geloof zat bij mij heel diep, dacht ik altijd. In de tijd dat het goed ging in ons leven vond ik ook echt mijn rust bij God. Daardoor was het extra schokkend toen alle vragen kwamen rond de ziekte en de geloofsmoeiten van onze dochter. Ik leefde vanuit de gedachte: als je de weg van de Here gaat, dan komt het goed. Toen het niet goed meer ging, begon ik dan ook bij mezelf te zoeken naar wat ik fout had gedaan. Ik wist wel dat God ons geloof door moeiten heen wil verdiepen, maar in plaats van me steeds meer afhankelijk van Hem te weten werd ik steeds bozer en onrustiger. Als mijn kind breekt met God, wat dan? De Dordtse Leerregels heb ik doorgeworsteld, op zoek naar een antwoord, en ik werd al verdrietiger, want daar vond ik het antwoord niet. Ik heb nooit getwijfeld aan Gods bestaan, maar ik zat wel vol vragen en ik was boos omdat het zo onbegrijpelijk was wat er gebeurde. Het verdriet en de boosheid waren bepaald niet tot eer van God. En nog steeds blijft het een strijd. Tegelijk merk ik dat ik een psalm die ik twee jaar geleden niet over mijn lippen kon krijgen, nu weer mee kan zingen. De moeiten blijven, en de vragen zitten me soms heel hoog, maar ik heb de rust bij God teruggekregen, en daar ben ik zo blij om!”

## Luisteren

“Er is heel veel tegen me aangepraat, maar uiteindelijk moet God die rust geven. Al die verhalen van ons mensen - laat het maar aan Hem over, geef het maar uit handen. En natuurlijk, als je twijfels hebt, durf dat dan ook aan een ander te zeggen. Het is heerlijk dat we zoveel kunnen delen in onze kerkgemeenschap, we kunnen heel veel voor elkaar betekenen. Ik ben ver weg geweest, maar gesprekken met sommige broeders en zusters hebben me echt verder geholpen. Aan de andere kant kunnen we elkaar als gemeenteleden ook pijn doen. De oorzaak van moeiten in gezinnen wordt

door gemeenteleden wel eens bij de opvoeding gelegd. En ik ken ouders die liever niet met gemeenteleden over de kerkverlating van hun kind praten, omdat kerkmensen het allemaal zo goed weten te zeggen. We zijn vaak zulke slechte troosters, laten we eerst maar eens luisteren. En uiteindelijk moet God zelf je de rust geven, dat kan niemand anders doen.”

## Verbondskind

“Ik heb moeten leren om alles wat er gebeurt simpelweg bij God neer te leggen, en niet Hem als het ware ter verantwoording te roepen. Dat is wat God van ons vraagt, daar ben ik van overtuigd. Zo simpel is het echt. Ik was heel teleurgesteld in God: onze dochter is gedoopt, ze is een verbondskind, en ik heb altijd geleerd dat God afmaakt waar Hij aan begint. Tegelijk kan het gebeuren dat een kind zelf de deur achter zich dicht lijkt te trekken en definitief kapt met het geloof. Ik weet dat het niet aan God ligt, mijn man zegt vaak: ‘Daar gaan wij niet over Els, dat ligt bij de Here’.”

“We moeten onze plaats kennen tegenover God. Het blijft heel erg moeilijk, en troosteloos, en toch: daar waar geen troost voor lijkt, daar is de Trooster voor gekomen! Ik snap niet dat onze dochter het geloof kan ‘parkeren’, zoals ze dat zelf zegt. Ik zou niet kunnen functioneren zonder God. Tegelijk heeft ze ook wel eens tegen mij gezegd: ‘Mam, u gelooft toch? Waarom maakt u zich dan zoveel zorgen?’ Ik kon alleen maar zeggen dat ze gelijk had.”

## Aantrekkelijk

“Ook de vragen van de andere kinderen moet ik uit handen geven. Als ouder hoef je niet alle antwoorden te kunnen geven. Toen we rond oud en nieuw terugkeken op alles wat er gebeurd is, zeiden de kinderen: ‘Er is al zoveel naars gebeurd tot nu toe, volgend jaar gaat er vast iemand dood!’ Of zoals een van de andere dochters het onder woorden bracht: ‘Als God een God van liefde is, waarom komt er dan zoveel over ons heen?’ Geef het maar uit handen. Laat God het maar doen, wij kunnen het niet.”

*“We moeten alle zeilen bijzetten om onze kinderen mee naar de kerk te krijgen en ze Gods liefde te laten zien. Daarom doet het bij mij zo zeer, alle geharrewar en onenigheid momenteel binnen de kerk. Daar wordt de kerk bepaald niet aantrekkelijk van, we weerspiegelen die liefde van God niet. Het gaat uiteindelijk niet om de vormen, laten we daar alsjeblieft over ophouden! Natuurlijk moeten we als ouders heldere lijnen blijven aangeven, maar zo zwart-wit als vroeger is het nu niet meer. En uiteindelijk hangt het voortbestaan van de kerk niet van ons af, God houdt zijn kerk in stand. Dat geeft rust.”*

### Littekens

*“Sinds kort is mijn man zonder werk. Onze burenvonden het maar oneerlijk dat ons nu weer zoiets moest overkomen, de gedachte dat we recht hebben op een gelukkig leven zit diep. Ook bij onszelf: zo zitten wij mensen in elkaar. Tegelijk zien de mensen om ons heen wat God in ons doet en hoeveel we*

*met elkaar kunnen delen in onze kerk. Onze huisarts kon niet begrijpen dat we zo rustig bleven onder de ziekte van onze dochter. Hij vroeg zich af of we wel beseften hoe ernstig de situatie was. Ik kon hem antwoorden dat ik weet waar ik alles neer kan leggen. De vragen blijven ook nu rond het werk, maar God heeft ons tot nu toe steeds verder geholpen. Er zal wel een bedoeling achter zitten, het komt wel goed, ook al is het nog duister hoe God dat gaat doen. En het is ‘maar’ werk, waar we nu over praten. Een paar jaar geleden had ik dit echt niet zo makkelijk kunnen zeggen! Ik gun niemand zo’n moeilijke periode, maar toch, aan de andere kant, had ik de laatste paar jaar niet willen missen. Er zijn veel mooie dingen uit voortgekomen, niet in het minst in het contact met anderen. We hebben wel littekens, maar die kunnen winst zijn voor ons verdere leven. Het blijft een strijd, eigenlijk beheerst die worsteling nog steeds mijn hele leven. Maar we hebben ervaren en geleerd dat God erbij is, bij alles wat er gebeurt.”*



## Nieuwbouw in gereformeerde (ouderen)zorg

persbericht

De Stichting Gereformeerde Zorg- en Woonvoorzieningen werkt hard aan het moderniseren en uitbreiden van de huisvesting voor haar bewoners. Tot de stichting behoren het verpleeghuis De Wijngaard in Bosch en Duin en de verzorgingshuizen Arendshorst in Assen en d'Amandelboom in Bilthoven. Samen bieden ze onderdak aan zo'n 500 bewoners.

### Arendshorst

In Assen start de bouw van een dependance voor 30 psychogeriatrische bewoners. Al lang is het de wens van de stichting om in het noorden van het land, behalve een verzorgingshuis, ook verpleeghuiszorg te kunnen aanbieden. Dat daarbij gekozen is voor een psychogeriatrische afdeling heeft te maken met het gegeven dat somatisch zieken met behulp van intensieve thuiszorg en dagbehandeling steeds langer thuis blijven wonen. De behoefte aan psychogeriatrische verpleeghuiszorg daarentegen neemt steeds meer toe. De dependance wordt gebouwd als een aparte vleugel bij het bestaande Arendshorst. Arendshorst ligt op een mooie locatie dichtbij het stadscentrum en ongeveer naast de gereformeerde kerk. De verwachting is dat de dependance medio 2005 zijn deuren zal openen voor bewoners.

### Jongerencentrum De Wijngaard

De renovatie van De Wijngaard in Bosch en Duin is de grootste klus waar de stichting qua fysieke huisvesting voor staat. Deze maand wordt de uitbreiding van de afdeling Kuip, het centrum voor lichamelijk gehandicapte jongeren, opgeleverd. De nieuwe Kuip biedt ruimte aan 32 jongeren (4 groepen van 8). Over een paar weken wordt ook een heel nieuw dagactiviteitencentrum voor de jongeren opgeleverd. Een ruim en licht gebouw met een bijzondere dakconstructie. Jammer voor de jongeren, maar het centrum kan de eerste anderhalf jaar nog niet door hen worden gebruikt. De ruimte is namelijk nodig als tijdelijke huisvesting voor een aantal bewoners van het verpleeghuis.

### Kleinschalig

Die tijdelijke huisvesting is nodig omdat De Wijngaard de somatische afdelingen gaat vervangen door nieuwbouw. De huidige vleugel, die stamt uit 1970, wordt afgebroken en er komt een nieuwe vleugel voor in de plaats met drie woonlagen. Die moet plaats gaan bieden aan 48 bewoners, allemaal in eenpersoonkamers.

Ook hier ligt, behalve het feit dat de huidige bouw aan vervanging toe is, een nieuwe zorgvisie onder. Een visie waarin naast de kwaliteit van zorg, het wonen een belangrijker element wordt als het gaat om het welbevinden van de bewoners. De bewoners krijgen straks een eenpersoonskamer. Dat woonaspect komt beter tot zijn recht in vormen van kleinschalig wonen. In de nieuwbouw krijgen bewoners straks een plaats in woongroepen van 8 personen. Dat wordt het uitgangspunt waarin zorg, wonen, behandeling en begeleiding als integraal proces zijn plaats krijgt. Die kleinschaligheid gaat De Wijngaard op termijn ook doorvoeren in de vleugels voor psychogeriatrische bewoners. Voor een deel door renovatie van de huidige afdelingen, voor een deel door nieuwbouw. Het aantal psychogeriatrische plaatsen wordt met 24 uitgebreid.

### d'Amandelboom

De derde instelling die behoort tot de stichting is d'Amandelboom in Bilthoven. Het verzorgingshuis is in de afgelopen jaren volledig gemoderniseerd. Het interieur is met de kleurstellingen blauw/groen verrassend en eigentijds. De kamers zijn groter geworden en er zijn op het terrein 22 nieuwe aanleunwoningen gebouwd. Onlangs is een samenwerking tot stand gekomen met Beeuwkes Thuiszorg voor het bieden van thuiszorg in de aanleunwoningen en ook om de regio Bilthoven/Bosch en Duin samen te werken aan kwalitatief goede ouderenzorg. Om dat praktisch te organiseren opent Beeuwkes op 31 maart a.s. een steunpunt in d'Amandelboom.



# Echt waar, de Heer is opgestaan

(Negentig Gezangen lied 53)



lied van de week

**Echt waar, de Heer is opgestaan'. Deze woorden, de eerste regel van het lied van de week voor Paaszondag, zijn een variant op de klassieke paasgroet 'De Heer is waarlijk opgestaan'. In het evangelie naar Lucas lezen we over de oorsprong van deze groet. Als de Emmaüsgangers terugkomen in Jeruzalem, ontvangen de anderen hen met de woorden 'De Heer is waarlijk opgewekt...'. In lied 53 uit de bundel Negentig Gezangen komen deze woorden niet zomaar uit de pen van de dichter rollen; ze zijn voorgegeven door een oud Duits lied dat aan 'Echt waar, de Heer is opgestaan' ten grondslag ligt. De geschiedenis van het lied is namelijk, via enkele historische kronkelwegen, terug te voeren tot in de Middeleeuwen.**

A. de Heer-de Jong ■

De dichter, Ria Borkent, schreef 'Echt waar, de Heer is opgestaan' in de week van 22 juli 1995. Zij herdichtte toen i.v.m. het EO-radioprogramma 'Een nieuw lied' een reeks van 110 Duitse kerkliederen waarbij Bach een of meer koraalzettings had geschreven. In dat radioprogramma werden de herdichtingen gezongen op een koraalzetting van Bach. Hoewel de teksten bij die gelegenheid door een koor werden gezongen, had Ria Borkent bij het schrijven altijd de gemeente voor ogen.

'Echt waar, de Heer is opgestaan' is een vertaling - Borkent gebruikt zelf de term 'hertaling' - van het lied 'Erstanden is der heyl'ge Christ' zoals dat te vinden is in een liedbundel uit 1555. De volledige titel van die bundel luidt *Ein Schlesisch singebüchlein, aus Göttlicher Schrift, von den fürnemsten Festen des Jahres*; het werd gedrukt in Breslau (1555) en was samengesteld door Valentin Triller.

## Valentin Triller

Valentin Triller was van 1550 tot zijn dood in 1573 predikant in Oberpanthenau in het Duitse vorstendom Brieg (tegenwoordig het zuidwesten van Polen). Hij werd rond 1493 geboren en volgde waarschijnlijk een opleiding tot rooms-katholiek geestelijke. Hij sloot zich op een gegeven moment echter aan bij de Reformatie want in 1550 werd hij benoemd tot luthers predikant. Er is wel gedacht dat Triller aanhanger was van de wederdoper Caspar Schwenckfeld,

die in Brieg nogal wat opschudding had veroorzaakt en die door de hertog van Liegnitz en Brieg was verbannen, maar inmiddels is die mening weer verlaten.

Trillers Singebüchlein was een van de eerste lutherse liedboekjes die in Silezië verscheen. In 1525 was er al een bundeltje verschenen en verder kende men de liederen uit Luthers nabije omgeving. Toen Triller in 1555 zijn boekje publiceerde gaf hij het de naam 'Schlesisch singebüchlein' mee. Allereerst doelde hij daarmee op de melodietjes, want hij verzamelde oude silezische volksmelodietjes. Maar ook doelde hij op het gebruik, want tot dan toe moesten de Sileziërs het doen met 'viel aussländische vngewonete melodyen ynd noten' die weliswaar in verschillende boekjes waren opgenomen maar die 'in vnsern Schlesischen orten und Kirchen vnbekant' zijn.

Het is opmerkelijk dat in 1567 maar liefst 39 liederen en 18 melodietjes uit Trillers bundel werden overgenomen in een rooms-katholiek liedboek door J. Leisentritt. Als je je overigens realiseert dat veel van Trillers liederen teruggaan op voorreformatorische tijden, dan is die verrassing al weer minder groot.

## Verschillen in tekst

Een van de voorreformatorische liederen uit Trillers boekje is 'Erstanden ist der Heyl'ge Christ'. De oudst bekende bron van dit lied is een Praags handschrift uit de 14<sup>de</sup> eeuw, maar



hierin is het nog een Latijnstalig lied: 'Surrexit Christus hodie'. In de late Middeleeuwen circuleerden er allerlei verschillende Duitstalige versies van het lied; de oudst bekende stamt uit 1478 (gedrukt in Breslau). Het lied 'ging mee' met de Reformatie; de eerste reformatorische uitgave stamt uit 1531 (geredigeerd door Michael Weisse). Hoewel het lied in heel Duitsland werd gezongen, wijzen de plaats- en persoonsnamen uit deze korte geschiedenisbeschrijving in een bepaalde richting, namelijk het huidige drielandenpunt Duitsland-Polen-Tsjechië: Triller was werkzaam in Silezië, Breslau ligt in Silezië (tegenwoordig in Polen), Weisse werd geboren in Breslau en speelde naderhand een belangrijke rol binnen de gemeenschap van de Boheemse Broeders (Bohemen ligt ten zuiden van Silezië). Valentin Triller rekende 'Erstanden ist der heyl'ge Christ' in ieder geval tot het Silezische liedrepertoire en hij nam het lied daarom op in zijn bundel.

Liederen als 'Erstanden ist der heyl'ge Christ' waren in hun tijd meestal bekend in meerdere versies. In een cultuur waarin boeken een zeldzaamheid zijn worden liederen mondeling overgeleverd en dat brengt als vanzelf met zich mee dat er geen 'authentieke' versie is aan te wijzen. Daar komt bij dat het lied een vertaling is uit het Latijn terwijl er bovendien ook sprake is van een tweede (en misschien ook nog wel een derde bron), namelijk een ander geestelijk volkslied, 'Es giengen drey heylige Frawen'. Lied 208 uit het Liedboek, 'De Heer is waarlijk opgestaan', gaat terug op een tekstversie die is overgeleverd via een uitgave van de Boheemse broeders uit 1544. 'Echt waar, de Heer is opgestaan' gaat terug op de tekstversie uit de bundel van Valentin Triller.

Als je deze twee bronteksten naast elkaar legt, springt er een verschil duidelijk in het oog (ook de beide Nederlandse vertalingen laten dit verschil zien): beide teksten gaan over de vrouwen bij het graf op de Paasmorgen, maar de ene versie bestaat voor een groot deel uit een dialoog tussen o.a. vrouwen en engelen, terwijl in de andere versie die dialoog wel wordt genoemd maar niet is uitgewerkt.

## Tekst

Bij Triller bestaat 'Erstanden ist der heyl'ge Christ' uit 12 coupletten. De eerste drie coupletten vormen een inleiding, ze vatten de kern van Pasen samen:

1. *Erstanden ist der Herre Christ / der aller Welt ein Tröster ist.*
2. *Der nun den Tod gelitten hat / für aller Wellet Missetat.*
3. *Er nam auff sich der sünden Sold / und hat bezalt al unser Schuld.*

De strofen 4-6 vertellen over de vrouwen bij het graf en de boodschap van de engel (zie Matt. 28:1-7) terwijl de strofen 7-9 de ontmoet-

ting van de vrouwen met Jezus weergeven (Matt. 18:8-9):

4. *Die Weiber suchten ihn im Grab, / der Engel ihn die Botschaft gab.*
5. *'Ihr Weiber solt euer Weinen lahn, / gen Galileam solt ihn gan.*
6. *Sagt Petro und den jüngern sein, / des Er vom Tod erstanden sey.'*
7. *Der Herr kam ihn entgegen dar / und sprach mit solchen Worten klar:*
8. *'Geht hin und sagt den Brüdern mein, / in Galilea werd ich sein.*
9. *Da werden sie mich finden zwar, / wie ich ihn hab gesagt zuvor.'*

De laatste drie coupletten vormen een oproep tot lof, gevolgd door een doxologie:

10. *Und seid getrost, ihr Christen al, / und singet mit fröhlichem Schal:*
11. *Zu dieser Osterlichen Zeit / da sey der Herr gebenedeit.*
12. *Die heilige Dreyfaltigkeit, / die sey gelobt in Ewigkeit.*

Ria Borkent liet in haar vertaling de strofen 7-8 achterwege omdat ze, inhoudelijk gezien, een herhaling zijn van 4-6. De coupletten 10-12 voorzag ze van een vrije vertaling en daarover zegt ze: 'Zo is het volgen van Jezus ingevoegd als antwoord op de oproep 'naar Galilea' te gaan. De vrolijkheid uit het tiende vers is terechtgekomen in het slotcouplet'. Het gehele lied typeert de dichter als volgt: 'Met deze negen coupletten is het een lied geworden dat mijns inziens in zijn geheel gezongen kan worden, een verhalend paaslied dat afgesloten wordt met de paasjubel 'Halleluja' ('alle eer aan God').'

## Melodie

De melodie van het lied gaat evenals de tekst terug op de uitgave van Valentin Triller, hoewel de definitieve gestalte pas een halve eeuw later werd bepaald door Melchior Vulpius. Ria Borkent schreef de tekst aanvankelijk bij de melodie zoals die bij Bach te vinden is. Bach leefde ongeveer twee eeuwen na Triller en de melodie had inmiddels een andere vorm gekregen. Voor de opname in de bundel Negentig Gezangen kreeg 'Echt waar, de Heer is opgestaan' de Triller/Vulpius-melodie weer mee; dat is ook de versie die in het Liedboek bij lied 208 te vinden is. Het gaat om een levendige melodie waarbij de verhalende tekst voortdurend wordt afgewisseld met 'halleluja'.<sup>1</sup> Op Paasmorgen kan dit lied mooi worden gezongen in combinatie met de lezing van het opstandingsevangelie.

**A. de Heer-de Jong, is musicus en publicist (kerk)muziek en liturgie. Zij verzorgt voor deputaten kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.**



<sup>1</sup> In de Reformatie van 3 april 1999 (jg. 74 nr. 26) werd uitgebreid ingegaan op de melodie in het kader van de bespreking van lied 208 uit het Liedboek.

# Dubieus 'extra'

CV Koers liet zijn lezers reageren op de stelling: 'De Heilige Geest wil de gave van het spreken in tongen nog altijd geven aan de gelovigen, streef er dus naar!' 44,6% was het daarmee eens, 42,9% niet. In het februarinummer werden de reacties afgedrukt van prof. Dr. J.W. Maris (Dubieus 'extra') en ds. Th.J. Havinga (Vrucht van de Geest).



G.J. van Middelkoop ■

*Maris:*

Als het begin van de stelling juist is, is er met de oproep die volgt niets mis. Maar als de Heilige Geest dat niet wil?

*Dan kan men in het streven naar glossolalie uitkomen bij een andere geest.*

Het gaat om meer dan een verschil in inzicht. Het spreken in andere talen op de pinksterdag, en in Handelingen 2, 8,10 en 19, was niet het middel tot 'hogere' geestelijke ervaring. Het was een teken van de eenheid van de gemeente uit Joden, Samaritanen en heidenen. Het kwam de discipelen uit de Joden tegemoet in hun moeite de deur naar anderen open te zien gaan! (o.a. Hand. 10 : 44 - 46). In 1 Korintiërs 12 - 14 is Paulus bezig een tendens in te dammen om de glossolalie als

hoogste ervaring te zoeken. Het gaat in de charismata niet om extatische ervaring, maar om de opbouw en de eenheid van de gemeente. De tendens in Korinthe was tweedeling: mensen met en mensen zonder dit 'extra'. Moeten wij nu nog hetzelfde leren als toen? John Stott maakte de nuchtere opmerking: 'Er zijn nu geen Samaritanen of discipelen van Johannes de Doper meer in de wereld'. Daarom kon het teken 'verstommen' (1 Kor.13:8). *De tongentaal in de pinkster- en charismatische beweging verschilt in vrijwel elk opzicht van wat het Nieuwe Testament erover zegt.*

Glossolalie werd de gave bij uitstek. Dat 'tongengebods' veelvuldig voorkomen, verschilt van de bijbelse tongentaal die lofprijzing is, spreken tot God. Diverse pinkstervoorgangers waarschuwden tegen het risico dat er namaak is, die feitelijk godslasteringen bevat. Ze vergaten echter kritisch te kijken naar wat men als bonafide glossolalie zag. Reeds in Kor. 12:1-3 is een aanduiding te vinden van het feit dat ook het heidendom dergelijke extatische uitingen kent. In Zuid-Afrika was dat zo nabij, dat de pinksterbeweging daar de glossolalie niet als bewijs van doop met de Geest aanvaardde. Dat in het heidendom demonen werkzaam zijn, weten we uit 1 Kor. 10: 18-21 (vgl. Deut.32:17, Ps. 106:37). Al met al ernstige en overvloedige reden om te zeggen: *streef er niet naar! Het kennen van Christus in geloof, hoop en liefde geeft*

*onuitsprekelijke vreugde, en behoeft geen dubieus 'extra' (zie 1 Petr. 1:8)!*

*Havinga:*

Ik lees nergens in mijn Bijbel, dat gelovigen ernaar moeten streven om te spreken in tongen. Paulus zegt wel in 1 Kor.14 dat de kerk in Korinthe het spreken in tongen niet moet belemmeren. In dat hoofdstuk zegt hij eerder het tegendeel van wat in de stelling tot uiting komt. Hij wijst erop dat deze gave van weinig nut is voor de opbouw van de gemeente (vs. 4, vs. 12, vs. 19). Dat is de teneur van 1 Kor. 14. Naar mijn overtuiging *is dit streven naar het spreken in tongen niet gefundeerd in*

*Gods Woord, maar in een pinkstertheologie, die teruggaat op een leer, die vreemd is aan de leer van de Reformatie.*

Helaas komt die theologie de laatste tijd steeds meer naar voren in kerken van de Reformatie. Niet alleen in het ongezonde streven naar tongentaal, maar ook in een ongezonder streven naar andere gaven van de Geest. Ik raad de lezers aan om eens studie te maken van de brieven van Paulus op het punt van 'streven naar'. Dan zullen ze ontdekken, dat Paulus niet zozeer zegt dat we moeten streven naar de gaven van de Geest, maar naar de vrucht van de Geest. (...)



# voor Nellie

**Nederlands Dagblad. De krant voor christenen.**

Er is een krant voor mensen die nieuwsgierig én christen zijn.

Dat is het Nederlands Dagblad. Een proefabonnement van 4 weken kost 9 euro. Iets voor u? Bel dan 0800 222 3333 (gratis) of ga naar [www.nd.nl](http://www.nd.nl)